

מאמרי התורה להבין

להתבונן

התבוננת מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

• בראשית •

מאמרי התורה להבין

להתבונן

התבוננות מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

* בראשית *

ערוך על פי וועדים שנמסרו
בפני מבקשי דעת
ע"י הרד"ג
רבי אהרן שווב שליט"א

פרשת
וירא

**ברכת מזל טוב
שלוחה מעומק הלב**

לידידינו ברוך הכשרונות
אשר נחון בהבנה עמוקה יחד עם עט סופרים
המעביר את דברי התורה בחן וביופי
ה"ה העורך הראשי של "מכון להבין"
הגאון רבי **אריה לייב גולדשטוף שליט"א**

לרגל הולדת הבן ני"ו
בשעתו"מ

ברכותינו להרה"ג ולנו"ב המסורה
שתזכו לרוות ממנו ומכל יוצאי חלציהם
רב נחת דקדושה
מתוך שפע רב בכל העניינים
וביתכם יתמלא בברכה עד בלי די

שמחים בשמחתכם
צוות "מכון להבין"

ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט

תפקידו של לוט בתיקון הבריא

בזכות מי ניצל לוט מן ההפיכה?

בפרשת וירא מתואר, שבשעת הפיכת סדום נשלחו מלאכים להציל את לוט ובני ביתו, וכפי שמסכם הכתוב⁷⁴:

וַיְהִי בִשְׁחַת אֱלֹהִים אֶת עֲרֵי הַכֶּכֶר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה.

בפסוק זה מפורש, שלוט לא ניצל בזכות עצמו אלא בזכות אברהם: הקב"ה "זכר את אברהם", ומשום כך שילח את לוט מתוך ההפכה.

אולם מצד שני מצינו בדברי חז"ל⁷⁵, שהקב"ה חס על לוט ועל זרעו משום ש"שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן – רות המואביה ונעמה העמונית".

ולכאורה יש כאן סתירה בדבר הסיבה להצלתו של לוט – האם זכות אברהם היא שעמדה לו, או מה שעתיד לצאת ממנו?

ויתירה מזו, הרמ"ד וואלי מבאר⁷⁶, שהמלאכים לא הצילו את לוט מיד מאנשי העיר סדום, אלא רק אחרי שהתארחו אצלו ואנשי העיר באו לשבור את הדלת. וזאת משום שרצו להביא אותו למצב של מסירות נפש על החסד, ורק אז להצילו. ואם כן, משמע שניצל בזכות עצמו!

קלסתר פניו של לוט דומה לאברהם

ועוד יש להתבונן בחיבור הקיים בין לוט לאברהם אבינו. בפרשה הקודמת אנו מוצאים את לוט הולך יחד עם אברהם, ואברהם אומר ללוט "כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנִי וְאַתָּה" ⁷⁷.

ופירש רש"י:

אנשים אחים – קרובים. ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים.

74. בראשית יט, כט.

75. בבא קמא לח ע"ב.

76. אור עולם ח"א יט, א.

77. בראשית יג, ח.

ודמיון זה אינו רק דמיון חיצוני. שכן אם פרצופיהם החיצוניים דומים, הרי שגם דעותיהם הפנימיות דומות⁷⁸, משמע ששניהם שייכים לאותה בחינה - בחינת 'עמוד החסד'.

והשל"ה הקדוש מוסיף⁷⁹:

וזהו סוד 'קלסתר פני לוט כפני אברהם', וכמו שאברהם שהוא "האָדָם הגָדוֹל בְּעֵנִיקִים", כן 'לוט' בגימטריא אדם.

ויש להבין: אם לוט שייך בשורשו לבחינתו של אברהם אבינו, כיצד הגיע למקום רחוק כל כך - עד שנעשה שופט ומנהיג בסדום⁸⁰? הרי סדום היתה המקום והמרכבה להיפך הגמור ממידת החסד, וכמו שאמרו במשנה⁸¹ על האומר "שלי שלי ושלך שלך" - "זו מדת סדום"!

שאלות אלו נוגעות כולן לשורשו של לוט ולתפקידו. ולכן נבאר תחילה מה היה תפקידו של לוט, ובמה נכשל, על פי הנאמר בספרים הקדושים - ומתוך כך יתבארו גם השאלות על הצלתו ועל היותו שופט בסדום.

*

אברהם "אבר מ"ה" - ולוט "אחוריים דמ"ה"

כדי לבאר את הדברים, נביא את דברי האריז"ל⁸²:

אברהם הוא אותיות אבר מ"ה.

ודע כי לו"ט בגימטריה מ"ה, כי הוא אחוריים דמ"ה.

ביאור הדבר:

תפקידו של אברהם אבינו היה לתקן את בחינת "מ"ה", שהיא בגימטריא 'אדם'. ונקדים לבאר, שבספרים הקדושים מבואר שהמושג "אור מ"ה"⁸³, הוא הכוח הפועל תיקון לבריאה, ואכזהמ"ל.

לאור זאת מתבאר, שתפקידו של אברהם אבינו היה להביא לעולם את גילוי הקב"ה באופן המתוקן. ואכן אברהם אבינו הוא שהתחיל את סדר תיקון האבות - להעמיד את

78. עיי' ברכות נח ע"א.

79. של"ה, תורה שבכתב, לך לך אות נה.

80. רש"י בראשית יט, א.

81. אבות ה, י.

82. ספר הליקוטים, פרשת וירא.

83. אור מ"ה, הוא הגימטריה של גילוי שם הוי"ה במילוי א', כך: יר"ד, ה"א, וא"ו, ה"א.

גילוי הקב"ה בעולם בצורה המלאה ביותר.

ולאותה בחינה ממש היה שייך גם לוט - שבגימטריא מ"ה, כמנין 'אדם'. אלא שהוא שייך לבחינת 'אחוריים': כלומר, אותה בחינה עצמה שאברהם בא לתקן ולגלות בגילוי פנים - היה תפקידו של לוט לתקן בבחינת 'אחוריים'.

ונבאר: בחינת "אחוריים" אין פירושה שאין שם הנהגה אלוקית, אלא שהנהגה קיימת בשלמותה - אבל השורש שלה נסתר. משמעות הדבר שמחמת ההסתר שבהארה הוא עלול להתנתק מהמטרה שלשמה הוא נועד, ולפגום במקום לתקן.

חסד של השפעה - וחסד של "לתאוו יבקש נפרד"

והנה, ללוט היה תפקיד לגלות את כוחות התיקון - אותם כוחות של בחינת "מ"ה ו"אדם" הגנוזים בו. אלא שהדבר היה תלוי בבחירתו כיצד יוציא אותם: האם יוציא אותם בצורה מתוקנת, או בדרך של קלקול - בלי גבולות ומעצורים.

ונפרש יותר:

עבודתו של אברהם היתה גילוי מידת החסד בעולם. וגם לוט היה שייך לבחינה זו, ואכן היתה לו יכולת לפעול חסד מתוקן בעולם. אולם מאידך, היתה לו גם יכולת לבחור בדרך מקולקלת, ולהוציא את כוחות החסד שלו בצורה פגומה.

היתה ללוט אפשרות להיות מחובר לתוכן האמיתי של החסד, שעניינו השפעה: להתחבר לקב"ה, ולהשפיע הלאה את מה שמקבלים ממנו.

אבל לוט התחבר לחלק החיצוני של החסד, שבו גם החסד שנעשה אינו מתוך רצון להשפיע - אלא כאומות העולם, שכל חסד שהם עושים "לגרמייהו הוא דעבדי". וכך דרשו חז"ל⁸⁴ על עזיבת לוט את אברהם את הפסוק "לְתַאֲוָה יִבְקֹשׁ נִפְרָד"⁸⁵ - כי היה שקוע בעצמו ודואג לתאוותיו.

"מ"ההולך את אברם" אל "הסיע עצמו מקדמונו של עולם"

וכיצד הגיע לוט לחסד החיצוני? נשים לב, שבתחילה נאמר על לוט⁸⁶ "וְגַם לְלוֹט הֵהָלַךְ אֶת אֲבְרָם" - כלומר, שהיה מחובר לאברהם. ואחר כך נאמר עליו⁸⁷ "וַיִּסַּע לוֹט

84. ראה נזיר כג ע"ב.

85. משלי יח, א.

86. בראשית יג, ה.

87. שם, יא.

מִקְדָּם", ודרשו חז"ל⁸⁸: "הסיע עצמו מקדמונו של עולם".

תפקידו של לוט היה להיות דבוק באברהם, ולסייע לו לגלות את מידתו. שכן כאשר לוט מחובר לאברהם – הרי הם כגוף אחד, וה' אחוריים' משלימים את ה'פנים'.

אבל כאשר לוט נפרד מאברהם, הוא התנתק ממנו ונעשה כדבר בפני עצמו. ובזה נהפך לחסד שאינו מחובר לקדושה, שיוצאים ממנו קלקולים.

כי כל תכונה – כשהיא מווסתת ומשמשת מטרה קדושה, היא בגבול ובמידה, והיא טובה. אבל כשאין עליה אדון, והיא עומדת בכח עצמה, היא מאבדת את התכליתיות שבה ומתפזרת למקומות פגומים.

וזה כל המושג של "רע": דחפים שיש לאדם שיוצאים בלי ויסות. בין אם הם דחפים של קנאה, של תאוה או של כבוד, או כל דחף אחר – כשהוא מווסת כראוי, הוא כלי לעבודת ה'. וכשהוא יוצא בלי ויסות, הוא מוציא את האדם מן העולם.

אברהם "תחילה לגרים"

נחמד את הדברים יותר: אברהם אבינו נקרא "ראש לגרים", וכמו שדרשו חז"ל⁸⁹ על הפסוק: "בֵּת נָדִיב" – "בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב", "שהיה תחילה לגרים".

פירוש הדבר – אברהם אבינו הגיע להכרת הבורא מבחירתו שלו. אף אחד לא הוליד אותו, והוא בעצמו בחר להתבונן ולהתחבר לקב"ה.

ואילו לוט עשה את ההיפך מלהיות גר: הוא היה תחת אברהם – ונפרד ממנו. לוט לא פעל מתוך בחירה עצמית, אלא הלך אחרי אברהם מכח הקירבה המשפחתית. ומשום כך, ברגע של נסיון נפרד ממנו ונמשך אל הקליפה של סדום.

וניתן לבאר עוד, שהרי מה שגרם להיפרד הוא המריבה שהיה בין רועיו לרועי אברהם, משום שרועי לוט טענו שכבר מגיע להם הארץ, ואילו רועי אברהם הבינו שעוד לא הגיע הזמן לרשת את הארץ⁹⁰.

עומק הויכוח הוא בהבנת משמעות ירושת הארץ, האם זה פיסת אדמה לחיות בה, או שיש בה עבודת תיקון, ולשם כך צריכים להיות ראויים, ועדיין לא הגיע הזמן לכך.

88. רש"י שם.

89. חגיגה ג ע"א; סוכה מט ע"ב.

90. רש"י יג, ז.

לסיכום:

א. לוט שייך לבחינת אברהם – בחינת "מ"ה" ומידת החסד, אלא שהוא בבחינת 'אחוריים', ותפקידו להיות דבוק באברהם ולהשלים את גילוייו בחלקים הפחות גלויים.

ב. החסד האמיתי הוא השפעה מתוך חיבור לקב"ה, ולעומתו יש חסד חיצוני של תאוה ושל אגו.

ג. לוט לא בחר בעצמו בדרכו של אברהם, אלא הלך אחריו מכח הקירבה. ולכן ברגע הנסיון נפרד ממנו ו"הסיע עצמו מקדמונו של עולם", והחסד שבו נעשה מידה שאינה מווסתת.

ומעתה נוכל לשוב לשאלות שבהן פתחנו.

זכות אברהם – לחלוחית החסד שנשארה בלוט

שאלנו בתחילה: מדוע ניצל לוט? האם בזכות עצמו, שעשה חסד עם המלאכים, או בזכות אברהם, או שמא בזכות הצאצאים שעתידים לצאת ממנו?

התשובה היא, שמה שנאמר "ויזכר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם" – אין הכוונה לאברהם עצמו, אלא לחלוחית מידת החסד של אברהם שהיתה בלוט. וזוהי אותה נקודה שהתגלתה בשעה שמסר את נפשו לעשות חסד עם המלאכים.

וכך מבאר רש"י⁹¹ מה ענין "ויזכר אלקים את אברהם" להצלתו של לוט: שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה "אחותי היא", ולא גילה את הדבר. ולכן חס הקב"ה על לוט.

ומבאר המהר"ל את עומק הדברים⁹²:

והוא נתבאר במה שאמרו חכמים ז"ל (ב"ר מא, ו) כי היה קלסתר פניו דומה לו, והכוונה לז"ל בזה כי בפנימיות הענין יש ללוט צרוף וייחוס אל אברהם, אף על גב דבנגלה היה לוט פירש מאברהם – יש בפנימית הענין דבר גדול שיש לו ייחוס אל אברהם, שהרי לא היה מגלה סוד אברהם ופנימיותו.

הרי לנו, שגם אחרי שלוט נפרד מאברהם "בנגלה", עדיין "בפנימיות הענין" נשאר לו ייחוס אל אברהם, ואת "סוד אברהם ופנימיותו" לא גילה. זוהי לחלוחית החסד של אברהם שנשארה בלוט, ובזכותה הציל הקב"ה את לוט מתוך הפיכת סדום.

91. רש"י בראשית יט, כט.

92. גור אריה שם.

ומה שאמרו חז"ל שניצל בזכות "שתי פרידות טובות" שעתידות לצאת ממנו - יתבאר בהמשך דברינו שאף זה ענין אחד עם אותו "זכותו של אברהם".

חסד שאינו מבחירה אינו קבוע

ובזה מתיישבת גם הקושיה הגדולה ששאלנו: כיצד יתכן שלוט מצד אחד מסר את נפשו על הכנסת אורחים, ומצד שני היה הוא עצמו שופט בסדום? כי החסד של לוט לא בא מבחירה שלו, אלא מכח הקירבה לאברהם. וחסד שאינו בא מבחירה עצמית - נהפך למידה שאינה מווסתת ואינה מחוברת לקב"ה. ולכן לא היתה ללוט בעיה עקרונית להיות יום אחד עושה חסד, וביום השני - שופט בסדום. ומאידך, שורש החסד של אברהם לא נעקר ממנו לגמרי. ולכן המלאכים לא הצילו אותו עד שהביאוהו למסירות נפש על הכנסת אורחים, כדי שבאותו רגע תתגלה לחלוות החסד שהיתה בו, ובזכותה ינצל.

*

המשך התיקון בדרך הסתר

והנה, לכאורה לוט כבר הסיע את עצמו מקדמונו של עולם, והתנתק מן הקב"ה לגמרי. אולם הקב"ה עדיין "חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח"⁹³, ובסוף יבוא ממנו התיקון - אלא שהוא יבוא בדרך של הסתר. כלומר, התיקון שהיה צריך לצאת מלוט בגילוי, על ידי שיהיה דבוק באברהם ויבחר בעצמו בחסד האמיתי - לא נעשה על ידו. אבל התיקון הזה עבר אל שתי בנותיו, ויצא מהן בדרך של הסתר, וכפי שיתבאר.

מה עניינו של אותו מעשה מגונה

הנה, יש להבין את כל הפרשה של בנות לוט שהחיו זרע מאביהן ויצאו מהן שני העמים - 'עמון' ו'מואב'. ותמוה ביותר: מה ביאור הרעיון במעשה זה? הלא זהו דבר מגונה ומאוס מאוד, ואיך יתכן שכך יצאו לעולם שתי אומות?! ועוד תמוה מה שאמרו חז"ל⁹⁴, שנעשה להן נס שנתעברו מביאה ראשונה. מה המטרה והענין לעשות נס כדי שיצליח מעשה מאוס ונתעב כזה?

93. שמואל ב' יד, יד.

94. בראשית רבה נא, ט.

כיצד יתכן שמשם יצא מלך המשיח?

והפלא הגדול ביותר, הוא מה שאמרו חז"ל שמאותו מעשה עתיד לצאת מלך המשיח. שכן מזרעו של מואב יצאה רות המואביה, וממנה יצא דוד המלך⁹⁵, וממנו יצא המשיח - שהוא סיום התיקון של אדם הראשון, כמו שנרמז בראשי תיבות אד"ם - אדם דוד משיח.

והדבר קשה ביותר: מה פשר הדבר שכל ההצלה והתקוה של כלל ישראל בביאת המשיח משתלשל דרך מעשה מגונה כזה?

ועוד יש לעמוד על כך, שבנות לוט עצמן נהגו בשני אופנים שונים: הבכירה גילתה בשם בנה מהיכן הוא וקראה לו "מואב" - "מאב", ואילו הצעירה הסתירה וקראה לו "בן עמי". מה עניינו של הבדל זה?

הרע אינו יוצא אלא בדרך רע

בביאור הדבר כותב הרמ"ד וואל⁹⁶:

דע כי השי"ת הוא שנתן בלבו לישב במערה אחת חוץ מן היישוב, כדי שתחשובנה בנותיו שאבדה תקותן להנשא ולהיות לאיש, ותבאנה לזנות עם אביהן, כדי שיצאו מהן האומות הידועות כמו שגזרה חכמתו של בורא עולם.

והנה, כשם שיש בקדושה תרין דרגין - דרגא דאתכסיא ודרגא דאתגליא, הרמוזין בתרי נוקבין לאה ורחל כידוע. כן יש תרין דרגין עצמן בקליפה שנרמזו בשתי בנותיו של לוט שיצאו מהן השתי אומות עמון ומואב, עמון לקבל דרגא דאתכסיא, ומואב לקבל דרגא דאתגליא.

וכבר ידוע שהרע אינו יוצא אלא בדרך רע כדי לפרסם את רעתו, ולכן יצאו אלו האומות דרך זנות היותר מתועב שבעולם, שהוא של הבנות עם אביהן.

הרי לנו שלא היה הדבר מקרה, אלא הקב"ה הוא שסייב שלוש בבתו, כדי שיצאו ממנו האומות הללו בדרך מגונה כזו. וזו גם משמעות הנס שנתעברו מביאה ראשונה. והכל משום שצריכות לצאת מהן שתי בחינות של קליפות, ו"הרע אינו יוצא אלא בדרך רע כדי לפרסם את רעתו".

95. רות ד, יג-כב.

96. אור עולם שם.

בהמשך הדברים נרחיב בביאור דברי הרמ"ד וואלי על שתי הקליפות שיצאו מבנות לוט. אולם תחילה נברר: מה ההסבר לכלל זה שהרע יוצא דוקא בדרך הרעה ביותר?

כל כח צריך להתגלות תחילה בכל תוקפו

ביאור הענין הוא על פי יסוד גדול שמבואר בדברי בעל ה'לשם':

הסיבה שיש מציאות של רע בעולם, היא כדי להביא את הגילוי המקסימלי של כל דבר.

כל תכונה שעדיין מחוברת לגבולות ומעצורים כלשהם, להנהגה אנושית ומוסרית - לעולם לא תצא בצורתה הקיצונית ביותר, כי אז היא מכוערת ובלתי סבירה לחלוטין. אך בכדי שהדבר יצא בצורתו הקיצונית ביותר, הוא צריך להיות משוחרר לחלוטין, בלא שום מעצורים של מוסר ומצפון.

וזה לשון בעל ה'לשם'⁹⁷:

מציאות כל הרע נעשה שורשו בכוונה מן המאציל ית"ש, והגם שנראה כל הפעולות הללו לקלוקל גדול, אך באמת היה נעשה כל זה לצורך תיקון גדול, כי הרי יצא על ידי זה כל כחות דתוקף הדינים בתכלית השלימות הנצרך להעשות לעתיד על ידיהם את כל היעודים העתידיים.

ואין דרך לכחות הגבורות להוציאם בכל תוקפם אלא רק כשהם מתחילה בלא ביסוס כלל, ולכן היה הצורך להוציאם מתחילה בלא ביסוס כלל, כדי להוציא כחותיהם בכל תוקפם בתכלית האפשרי.

כלומר, כדי שלעתיד לבוא נוכל לקבל את השפעותיו של הקב"ה במלוא ריבוי הגוונים הכלולים בהן, יש צורך כעת, בשלב הנוכחי, שכל כח יתגלה לבדו עד סופו. שרק על ידי כך יהיה אפשר לחוש אותו במיצוי יכולת הגילוי שלו.

משל למה הדבר דומה:

אדם המבקש ללמוד ב'בית ספר לבישול' את סוגיית התבלינים, כדי להבין כיצד לתבל נכון כל תבשיל: תחילה, בזמן הלימוד, נותנים לו לחוש כל תבלין בפני עצמו, במלוא עוצמתו, חריפותו ומליחותו.

ואף שהתבלין לבדו אינו אכיל ואינו טעים, אולם רק באופן כזה ניתן ללמוד את טעמו של כל תבלין ותבלין בשלימות. וכך בהמשך, כשהתבלין ישתלב בתוך התבשיל, נדע להבחין בדיוק אילו תבלינים כלולים בו, ובאיזה מינון.

97. לשם שבו ואחלמה, הקדמות ושערים, שער ו פרק ו.

וזה ביאור הדבר שהרע שיצא מבנות לוט הוצרך לצאת במלוא עוצמת הרוע והכיעור שלו: רק כך יהיה ניתן לחוש בשלימות את הכח הזה בקיצוניותו. וכשם שהתבלין נכלל לבסוף בתבשיל – כך גם כוחות אלו עתידים להיכלל בתיקון, ומהם יצא מלך המשיח.

*

שתי בנות לוט – כנגד לאה ורחל

ועתה נבוא לבאר מה היה ענין של שתי בנות לוט, והאומות שיצאו מהן. כבר הזכרנו לעיל את דברי הרמ"ד וואלי בענין זה, ונביא את הדברים ממקורם בדברי האריז"ל⁹⁸:

כשם שיש לז"א שתי בנות לאה ורחל, שהם בנותיו שיוצאים ממנו ונעשות לו לנשים כנודע, כן גם כן ללוט שהוא האחר, יש לו שתי בנות, ונעשות לו ב' נשים.

וידוע הוא, כי עמון הוא נגד לאה, שהיא נעם העליון, ורחל מואב, שהיא מאב, כענין (משלי ג, יט) 'ה' בַּחֲקָמָה יֶסֶד אֶרֶץ'.

ועל כן הצעירה הסתירה, משום שהיא עלמא דאתכסיא, והבכירה אמרה מאב בפירוש, שהיא עלמא דאתגלייא.

לאה – המחשבה הפנימית, ורחל – הביצוע בפועל

כדי להבין את הדברים, נבאר תחילה מה ענינן של שתי הבחינות הללו – לאה ורחל. תפקידה של "מידת המלכות" הוא לקבל את השפע מן הקומה העליונה ממנה (הנקראת ז"א) ולהעביר אותו הלאה. וזה מקביל לתפקידה של האשה, שמקבלת שפע מבעלה ומעבירה אותו הלאה אל ילדיה.

ובכל אשה ישנן שתי קומות: יש את חלק המוחין והמחשבה, ויש את חלק המידות והמעשה.

חלק המחשבה – אלו השאיפות, הרצונות, התכונות וההחלטות, שהם המניעים את האדם לפעול. וזה נקרא "עלמא דאתכסיא" – העולם הנסתר, משום שהמחשבה היא דבר פנימי שאינו ניכר בחוץ. וכנגד זה ישנה בחינה במידת המלכות הנקראת "לאה".

98. ספר הליקוטים, פרשת וירא.

לעומת זאת, ישנה בחינה במידת המלכות הנקראת "רחל", והיא "עלמא דאתגליא" – שהוא הוצאה לפועל של כל המחשבות, התכנונים והשאיפות. זה החלק של הביצוע והגילוי בפועל.

ונבאר זאת במשל –

כשנערה מתכוננת לנישואין, יש לה שאיפות רבות כיצד ייראה ביתה: היא מתכננת להיות אם טובה לילדיה ואשה טובה לבעלה, שבעלה יהיה תלמיד חכם גדול וילמד כל הזמן, והילדים יהיו צדיקים ויראי שמיים.

אבל בפועל, אחרי כמה שנים מנישואיה רואים אותה יושבת עם ילדיה הקטנים, משחקת עמם, מאכילה אותם ומטפלת בכל צרכיהם הקטנטנים והנמוכים.

ולכאורה יש מקום לתהות: היכן כל השאיפות הגדולות והדיבורים הגבוהים שהיו לה?

אלא, שיש חלוקה בין השאיפות הגבוהות לבין הביצוע בפועל שעובר דרך החלק הטכני הנמוך.

נמצא ש'לאה' היא חלק המחשבות, התכנונים והשאיפות, ו'רחל' היא חלק הביצוע והגילוי בפועל.

מואב לפני עמון – הגילוי קודם למחשבה

והנה, סדר הספירות הוא מלמעלה למטה: תחילה חלק המוחין, שהגילוי שלו – בבחינת 'מלכות' היא מידת הבינה – כנגד בחינת 'לאה', והיא המסכמת את קומת המחשבה. ואחר כך חלק המידות, שהגילוי שלו היא מידת המלכות – כנגד בחינת 'רחל', והיא המסכמת את קומת המעשה – הגילוי המפורט כאן בעולם, וזה מה שאנו קוראים "שכינה".

נמצא שלפי סדר ההשתלשלות, קודמת בחינת 'לאה' ואחר כך בחינת 'רחל'. ואכן כך היה הסדר אצל יעקב אבינו, שקודם נשא את לאה ואחר כך את רחל – וזהו הסדר הנכון וההגיוני, כי ה'בינה' קודמת ל'מלכות'.

והנה, האריז"ל מלמד שבנות לוט הם כנגד רחל ולאה, ואף אצלם קיים בחינת 'איתגליא' ו'איתכסיא', שהרי "מואב" הוא גלוי, לומר שבא מאב, ו"בן עמי" נסתר מוצאו⁹⁹.

99. רש"י בראשית יט, לו; ורש"י דברים ב, ט.

אלא שכאן אנו מוצאים סדר הפוך -

הבת הבכירה הולידה את מואב, השייך ל"עלמא דאתגליא" שכנגד 'רחל', ("מואב" התגלה בו שהוא בא "מאב"). ואילו הבת הצעירה הולידה את עמון, השייך ל"עלמא דאתכסיא" שכנגד 'לאה', (שכן ב"עמון" מוסתר הדבר שהוא בא מאביו).

ולא זו בלבד, אלא שגם בצאצאיהם נשמר אותו סדר הפוך: ממואב יצאה 'רות', ומעמון יצאה 'נעמה' העמונית - אשת שלמה המלך ואמו של רחבעם¹⁰⁰. ורות קדמה לנעמה בכמה וכמה דורות¹⁰¹. שוב אנו רואים שקודם 'מואב' ואחר כך 'עמון'.

וקשה: מדוע היה כאן סדר הפוך? וכך מקשה האריז"ל¹⁰²:

דע, כי עמון ומואב הם ב' קליפות, נאחזות ויונקות בשתי הה"ן של שם ההו"ה. ועמון הוא יונק מן ה' ראשונה, בינה. ומואב מן ה' אחרונה, מלכות, כנזכר בספר הזהר.

והנה כפי זה יקשה, איך נולד מואב בראשונה, ואחריו עמון, שלא כסדר ב' הה"ן הנזכר.

מדוע כאן הדברים הפוכים - קודם המלכות ואחר כך הבינה, קודם החלק של הגילוי ואחר כך החלק של המחשבה הפנימית?

מדות ועד שלמה - גילוי, ומנעמה ורחבעם - הסתר

והנה, אותו סדר של 'עלמא דאתגליא' שקודם ל'עלמא דאתכסיא' - הגילוי בפועל לפני המחשבה הפנימית - חוזר ומופיע גם בהמשך הדורות:

בזמן ששלמה המלך בנה את בית המקדש, היתה בחינה של שלימות הגילוי של הקב"ה בעולם, שבה הארץ והשמים היו מחוברים יחד. וזה נרמז בשמו של שלמה - אותיות "שלם ה'". ונאמר על כלל ישראל אז שישבו "אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ"¹⁰³, וכן נאמר¹⁰⁴ שהיו "אֲכָלִים וְשָׂתִים וְשִׂמְחִים" - והמשמעות היא שהיה חיבור שלם של שמים וארץ.

וגילוי זה התחיל כבר אצל דוד המלך, אביו של שלמה, שיצא מ'רות'. כל מציאותו של דוד המלך היתה גילוי: ככל דבר ובכל צרה שעברה עליו ראה את יד ה', ועל כך שר

100. מלכים א' יד, כא.

101. ראה בבא קמא לח ע"ב.

102. שער הפסוקים, פרשת וירא.

103. מלכים א' ה, ה.

104. שם ד, כ.

לפניו שירות ותשבחות. נמצא שהגילוי השלם של דוד ושלמה הוא המשך ישיר של בחינת 'מואב' - 'עלמא דאתגליא' - שיצאה מ'רות'.
 באותה תקופה היו המלכות והבינה מאוחדות זו בזו, "סיהרא באשלמותא" - הלבנה בשלימותה. כלומר, הגילוי העליון התקבל והתגלה בשלימותו בארץ.
 אבל מצב זה לא נמשך זמן רב. כי אחר שלמה המלך כשמלך אחריו בנו רחבעם, החלה חשכה שהלכה והתגברה דור אחר דור, עד ביאת משיח בן דוד.
 ונשים לב: אמו של רחבעם היא נעמה העמונית. נמצא שההסתר התחיל דוקא אצל בנה של נעמה - בחינת 'עמון', 'עלמא דאתכסיא'.
 הרי לנו שוב סדר של גילוי שלאחריו בא הסתר - שלא כסדר הראוי.

הגילוי מסתלק - כדי שנבנה אותו בבחירתנו

נבאר את הדברים על פי יסוד גדול הנקרא "התפשטות והסתלקות ראשונה": תחילה נכנס הגילוי בשלימותו, ומיד מסתלק ומשאיר 'רשימו'. ושוב צריך לעמול ולרכוש צעד אחר צעד את הגילוי הראשון.

דוגמא לזה היא מה שאמרו חז"ל¹⁰⁵, שהמלאך מלמד את התינוק במעי אמו את כל התורה כולה. אבל מיד כשהוא יוצא לאויר העולם נשכחת ממנו כל התורה, ותפקידו לשוב ולקנות לעצמו את כל התורה שניתנה לו בתחילה.

ועל זה מבוסס סדר עבודתנו בימי הפסח וספירת העומר: בליל הסדר מקבלים אור עצום, שזורח ומסתלק. ואחר כך, בספירת העומר, רוכשים את אותו אור מתחילה יום אחר יום, עד חג השבועות.

וכן בדרך הלימוד, שהתלמיד יושב לפני רבו ומקבל ממנו תורה ברמה גבוהה של רבו, אבל אחר כך הוא מתחיל לבנות את הקומה של עצמו בלימוד, ואז הוא בדרך כלל יורד ברמה, אלא שרבו העמיד לו את הרמה הגבוהה שהוא צריך לשאוף להגיע לשם לבד בעמלו שלו.

וכך מצינו פעמים רבות בסדר הבריאה, שהקב"ה נותן גילוי גדול ומיד מסלק אותו, כדי לתת לנו מושגים וכיוון עבודה, ולהראות לנו להיכן הדברים אמורים להגיע.

וזה מה שהיה בזמן שלמה המלך: הוא הביא לעולם גילוי מושלם למשך דור אחד, ומיד לאחר מכן הסתלק אותו גילוי - מתוך מטרה שאנו נשוב ונבנה את ההארה הזו בבחירתנו ובכוחות עצמנו.

105. נדה ל"ב.

ובזה מתבאר הסדר ההפוך: קודם נולד 'מואב' - שהוא הגילוי בפועל, "עלמא דאתגליא", ואחר כך 'עמון' - שהוא כנגד חלק המחשבה, "עלמא דאתכסיא".

כלומר, בבנות לוט ובזרען לא נעשה הסדר מלמעלה למטה, כדרך ההשתלשלות, אלא מלמטה למעלה. תחילה ניתן הגילוי בשלימותו - מואב, רות, ועד דוד ושלמה. ואחר כך בא ההסתר - עמון, נעמה ורחבעם. וזאת כדי שבתוך ההסתר נעמול ונבנה בעצמנו את הגילוי, עד שיתגלה בשלימות בביאת משיח בן דוד.

*

מואבי ולא מואבית - החסד שנשמר בבנות

עד כאן ביארנו את שתי הבחינות שיצאו מבנות לוט, ואת הסדר שבו התגלו. ועתה נשוב לשאלה שבה פתחנו - על הצלתו של לוט - ונראה כיצד נקשרים שני החלקים זה בזה.

והנה, על עמון ומואב נאמר שהם אסורים לבוא בקהל ה'¹⁰⁶ "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֲתָכֶם בְּלָחֶם וּבְמַיִם", שזה היפך ממעלת החסד של לוט זקנם, ובזה הם איבדו את הזכות של החסד שעשה לוט עם המלאכים.

ולעומת זאת אצל רות מצינו שנאמר לה¹⁰⁷: "הֵיטִבָּתְּ חֶסֶדְךָ הָאֲמֶרֶן מִן הָרָאוּשׁוֹן". רות היא כולה "תורת חסד".

ומעתה מובן מדוע אמרו חז"ל¹⁰⁸ "מואבי - ולא מואבית, עמוני - ולא עמונית": האיסור הוא רק בגברים, ולא בנשים. וזאת משום שבנשים מצינו שכן המשיכו את הנהגת החסד, כמו שנהגה רות, ובזאת נשארה בהם הלחלוחית של מידת החסד של אברהם - ולכן הן יכולות להתקן ולהשתייך לצד הקדושה.

ומעתה נתבאר היטב שאין סתירה בין "ויזכור אלהים את אברהם" לבין "שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן": כי אותה זכות אברהם שהיא לחלוחית החסד שבלוט, היא עצמה זו שעתידיה לצאת ולהתגלות ב"שתי הפרידות הטובות" - ברות המואבית ובנעמה העמונית.

גירותן של רות ונעמה - תיקון הבחירה שחסרה בלוט

ומעתה נבין גם מהו התיקון של מה שפגם לוט. ראינו שאברהם אבינו היה "תחילה

106. דברים כג, ה.

107. רות ג, י.

108. יבמות עו ע"ב.

לגרים" - הוא הגיע אל הקב"ה מבחירתו שלו. ואילו לוט עשה את ההיפך מלהיות גר: הוא היה תחת אברהם, ונפרד ממנו.

ולכן התיקון של לוט הוא רות המואביה, שהתגיירה. רות לא היתה "קרובת משפחה", היא בחרה מצמה להיכנס תחת כנפי השכינה. וכך היא תיקנה את מה שלוט קלקל. ובזה חזרו כוחות החסד של לוט אל מקומם, ומהם יצא דוד המלך, ועד המשיח. וגם נעמה העמונית היתה גיורת, ותיקנה זאת.

ובזה נסגר המעגל: מה שלוט נפרד מאברהם אבינו, חזר לתיקונו אצל רות ונעמה שבאו מבחוץ וחזרו לעמו של אברהם אבינו. ונמצא שהתיקון שלא נעשה בלוט בגילוי, נשלם דרך בנותיו בדרך הסתר.

*

מן ההסתר נבנה הגילוי השלם

זה היסוד שאנו לומדים מפרשת לוט ובנותיו: מי שמסיע עצמו מקדמונו של עולם - כוחותיו יוצאים מנותקים מן הקדושה, ויכולים להתהפך לקלקול גדול.

אבל מי שזוכה לבחור בעצמו - כאברהם אבינו, "תחילה לגרים", וכרות המואביה - מוציא את אותם הכוחות עצמם בצורה מתוקנת.

